

*Осадча О. В.,
викладач кафедри іноземних мов
для інженерно-технічних та природничих спеціальностей
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

СТВОРЕННЯ МОВНОГО МІЖКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА У ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті розглядаються питання, пов'язані зі створенням мовного міжкультурного середовища у процесі іншомовної підготовки студентів. Визначена роль такого середовища, виділені та проаналізовані принципи формування міжкультурної компетенції. Охарактеризовані підходи до створення міжкультурного середовища.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, компетенція, мовне середовище, принципи формування міжкультурної компетенції.

Постановка проблеми. Необхідність володіння знаннями та стратегіями комунікації зумовлена потребами сучасного життя. Процеси глобалізації, відкритість та доступність найсучасніших досягнень світової культури дають змогу великій кількості людей дізнаватися про поведінку та життя інших народів. Нові знання здобуваються у туристичних подорожах, на наукових конференціях, ділових зустрічах, а також з письмових джерел, написаних іноземними мовами. Це особливо актуально для молодого покоління студентів, тому що така ситуація надає їм необмежені можливості здобувати нові знання, пов'язані з обраною спеціальністю, брати участь у конференціях, перебувати у центрі світової науки, що сприяє їхньому професійному росту та підвищує цінність на ринку праці. Як важливий фактор професійного становлення варто також зазначити можливість користуватися підручниками та посібниками, які видаються не тільки у нас у країні, але й за кордоном. Безперечно, це потребує знань іноземної мови на високому рівні та сформованості таких видів компетенцій, як лінгвістична, лінгвокраїнознавча, комунікативна та міжкультурна. Однак, не зважаючи на те, що студенти вивчають іноземну мову протягом декількох років, ми все ще не можемо говорити про досить високий рівень сформованості міжкультурної компетенції. На практиці існує багато непорозумінь, що викликані недостатніми знаннями про країну, мова якої вивчається. Інтеграція формування міжкультурної компетенції у процес вивчення іноземної мови має великий потенціал для створення такого середовища, у якому стане можливим розвивати знання про культуру іншої країни через вивчення її мови, і навпаки, ефективно вивчати іноземну мову, спираючись на знання про культуру. Існують протиріччя між досить розвинутих використанням комунікативного підходу у викладанні іноземних мов та низьким рівнем володіння міжкультурними комунікативними стратегіями. Отже, проблема умов для створення міжкультурного мовного середовища є досить актуальною і для викладачів, і для студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжкультурна комунікація (далі –МКК) – це наукова галузь, у центрі якої стоїть взаємодія між індивідуумами та групами з різних культур, що досліджує вплив культури на те, які це люди, як вони поведуться, відчують, думають, і, як результат, говорять та слухають. Міжкультурну комунікацію неможливо розглядати окре-

мо від лінгвістики, філософії, психології та культурології. Тому проблеми міжкультурної комунікації були у центрі уваги представників різних галузей наук. Питаннями культури займалися Д. Хаймс, В. Гумбольдт. Проблемам зв'язку мови та культури присвячені роботи А. Вежбіцької, Р. Ладо. У фундаментальних роботах М. Беннета, Р. Портера, Г. Хофстеде вивчаються різні аспекти міжкультурної комунікації. Оскільки, навчання іноземної мови неможливе поза культурним контекстом, питаннями інтеграції компонентів культури у процес вивчення іноземної мови займалися Н. Бібік, Н. Бориско, О. Мироліубов, Ю. Пасов та С. Тер-Мінасова. Досліджувалися проблеми формування міжкультурної компетенції на основі іншомовного тексту (О. Сиром'ясов), формування мовленнєвої особистості нового типу (Ю. Караулов, Г. Богін), застосування автентичних відеоматеріалів у процесі формування міжкультурної компетенції (Г. Єлізарова). Ціла низка сучасних досліджень присвячена різним аспектам формування міжкультурної компетенції засобами іноземної мови. Відомий фахівець з питань міжкультурної комунікації Т. Колбіна підкреслює необхідність використання системного підходу та у його межах методу моделювання, який «дозволяє виявити закономірності навчальної діяльності, усвідомлення яких є необхідним для організації навчального процесу на наукових засадах та створення необхідних умов для навчальної діяльності. Навчальну діяльність студентів у процесі вивчення іноземної мови необхідно організувати таким чином, щоб вона моделювала реальний процес МКК» [1]. Усвідомлюючи сутність процесу міжкультурної комунікації, знань, потреб та досвіду студентів, вона пропонує систему, в якій відбувається процес формування міжкультурної компетенції, компонентами якої є викладач, цілі, принципи, зміст, методи навчання, форми спільної діяльності, студент та результат. С. Цимбрило підкреслює необхідність створення освітньо-виховного середовища у вищому навчальному закладі та розглядає засади формування людини, здатної до активної життєдіяльності в полікультурному просторі, що володіє розвиненим почуттям розуміння і повагою до інших культур [2, с. 262]. Важливим питанням є оцінка готовності студентів до міжкультурного спілкування. О. Баглай виділяє такі критерії її сформованості, як «мотиваційний (пізнавальний інтерес), пізнавальний (знання історії, мови та звичаїв), емоційно-вольовий (емоційна стійкість, емпатія) та суб'єктивний (сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності)» [3; с. 14]. Вивчення основних параметрів міжкультурної комунікації у процесі оволодіння іноземною мовою присвячене дослідження Н. Резнік, яка підкреслює, що людина «навчається розуміти явища навколишньої дійсності через модель, створену за допомогою рідної мови. Вивчення іноземних мов розширює цю модель за рахунок нового. Кожна засвоєна іноземна мова розширює культурні знання людини, даючи їй можливість ставати повно-

правним членом полікультурного суспільства» [4, 176]. Читання текстів іноземною мовою – це теж різновид міжкультурної комунікації, бо у такий спосіб ми здобуємо знання про інші країни, навчаємося розуміти інші народи. Правильне розуміння іншомовних текстів викликає багато труднощів, тому що такі тексти містять багато реалій, фразеологізмів та безеквівалентної лексики. І. Бахов дослідив проблеми становлення комунікативної культури студентів-перекладачів [6]. Він розглянув структуру професійної міжкультурної компетентності майбутніх перекладачів у єдності лінгвокраїнознавчого, мотиваційно-ціннісного, афективного й когнітивного компонентів. Автор також встановив залежність ефективності міжкультурного спілкування від умінь долати крос-культурні бар'єри, інтерпретувати коди чужої культури, перетворювати комунікативну ситуацію перекладу з рівня невизначеності на рівень смислової єдності. Різноманітність напрямів у дослідженні питань, що пов'язані з міжкультурною комунікацією, свідчить про її актуальність. Однак, попри велику кількість досліджень, існують протиріччя між необхідністю інтеграції міжкультурної комунікації у процес вивчення іноземної мови та недостатньою розробленістю підходів та технологій до створення мовного міжкультурного середовища у процесі вивчення іноземної мови. Ці протиріччя зумовлюють актуальність питань, що розглядаються у цій статті, та доцільність подальших пошуків шляхів вирішення цих проблем.

Метою статті є визначення ролі мовного міжкультурного середовища у процесі вивчення іноземної мови, аналіз підходів до створення такого середовища, виділення принципів формування міжкультурної компетенції на основі сучасних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Галузь мовної освіти України орієнтується на загальноєвропейські рекомендації, у яких виділено наступні сфери спілкування іноземними мовами:

- особистісна, яка охоплює життя суб'єкта, індивідуальні соціальні види діяльності;
- освітня, яка пов'язана з навчальним процесом, в якому суб'єкт бере участь;
- публічна, в якій суб'єкт залучається до соціальних видів взаємодії;
- професійна, де суб'єкт виконує свої посадові чи професійні обов'язки [5, с. 45].

Відповідно до цих рекомендацій велика увага має приділятися використанню іноземної мови в якості дієвого інструмента у різних видах діяльності студента. Однак, маючи на меті складання різноманітних іспитів, студенти витрачають багато часу на запам'ятовування слів та граматичних правил замість того, щоб розглядати значення слів та словосполучень у культурному контексті. Як результат, вони не можуть вільно спілкуватися та вживати іншомовні слова автентично. З іншого боку, викладачі не завжди спираються на культурний контекст під час організації роботи над навчальним матеріалом.

Відомо, що формування міжкультурної компетенції базується на наступних принципах: принцип пізнання та врахування культурних універсалій, принцип культурно пов'язаного вивчення іноземної та рідної мов, принцип етнографічності, принцип мовленнєво-поведінкових стратегій, принцип керуваності, принцип усвідомлення та принцип емпатії. Принцип пізнання та врахування культурних універсалій забезпечує знання про можливості різного наповнення універсальних категорій та дозволяє зрозуміти їх культурну унікальність.

Принцип культурного зв'язку вивчення іноземної та рідної мов дозволяє порівняти та виділити спільні та відмінні риси як мови, так і культури. Принцип етнографічності допомагає зрозуміти культуру зсередини, а не з позиції спостерігача. Принцип мовленнєво-поведінкових стратегій дозволяє сформувати свою модель поведінки у ситуаціях міжкультурного спілкування. Принцип усвідомлення допомагає перевести реакції та відношення з несвідомих до свідомих через переживання та емоційний компонент. Принцип керуваності дозволяє контролювати власні переживання та емоції у процесі міжкультурної взаємодії. Принцип емпатії забезпечує можливість вживатися у почуття іншого, співчувати та розуміти. Всі ці принципи складають основу для створення умов мовного міжкультурного середовища під час вивчення іноземної мови. Мову неможливо розглядати без культурного контексту. Відомі спроби створення штучних мов, таких, як есперанто, які виявилися нежиттєздатними, бо не несли жодного культурного навантаження і не були носіями культурного багатства країн. Англійська мова у сучасному світі відіграє роль міжнародної мови та використовується для спілкування людей, які не мають спільної мови. Наразі неможливо сказати, у яких країнах говорять англійською, тому саме англійська мова надає широкі можливості для формування міжкультурної компетенції.

Підходи до створення міжкультурного середовища не обмежуються окремими країнами. В Україні та поза її межами розроблено багато стратегій інтеграції міжкультурного контексту у роботі над іноземною мовою. Так, у рамках інформаційного підходу пропонується використовувати значні обсяги інформації про історичні, культурні, економічні, соціальні проблеми. Якщо студенти володітимуть такими знаннями, вони краще розумітимуть звичаї, традиції, цінності іншого народу. Відкриті дискусії будуть більш доцільними, ніж лекції. У якості мовного матеріалу можна використовувати біографії видатних людей та відомі історичні літературні твори. Симуляційний підхід передбачає створення ситуацій, у яких студент отримує краще розуміння іншої культури через участь у ситуаціях, відмінних від його власної культури, такі як рольові ігри з представниками інших культур, розмови онлайн з людьми з різних країн. В одному з університетів США студентам було запропоновано перегляд новин в Інтернеті із коментуванням їх особливостей у крос-культурному контексті. Підхід, в основу якого покладено теорію комунікації, дозволяє будувати моделі взаємодії у межах окремої культурної системи. Такі моделі використовуються, щоб описати комунікативні зміни у різних комунікативних ситуаціях. Аналіз, кодування та декодування процесу у рамках обговорення теми стосовно іншої культури дозволяє краще зрозуміти процес комунікації. У межах програмованого підходу пропонується систематизована та структурована стратегія для аудиторної та позакласної роботи. Підкреслюється когнітивна складова як культурна змінна, що впливає на міжособистісні стосунки. Головна ціль – це навчити студентів взаємодіяти у різноманітні ситуації окремої культури. Ще один підхід – це використання ігор та вправ, які є важливим інструментом для розвитку емпатії та розуміння у крос-культурних ситуаціях. Вони існують паралельно з реальними ситуаціями. Ведучий спрямовує гру або дискусію так, щоб її учасники були так захоплені, що не помічали б культурного або мовного бар'єру. Якщо ми говоримо про підготовку майбутнього фахівця, необхідно підкреслити роль наукового міжкультурного спілкування. Ще зі школи студенти навчаються

користуватися інтернет-ресурсами та беруть участь у роботі Малих академій наук. Наукові здобутки та результати мають передаватися через мову. Хоча науковець вивчає реальні явища, він може відчувати на собі вплив соціальних моделей, які сформувалися під дією історичних та культурних факторів. Когнітивні методи теж можуть відрізнятися, особливо, якщо йдеться про західні та східні культури. Труднощі можуть виникати і під час наукового листування (стиль, формули ввічливості та етикету). Під час перекладу наукових статей студент також стикається з проблемами. Наприклад, в українських наукових статтях широко використовуються складнопідрядні речення з багатьма зворотами, безособові речення. Англійський науковий стиль характеризується більшою лаконічністю та короткими реченнями. Тому пошук засобів передачі наукових фактів іншою мовою теж можна розглядати як міжкультурне спілкування, яке вимагає створення відповідного мовного середовища під час вивчення іноземної мови.

Висновки. Процес формування міжкультурної компетенції є досить складним та багатофакторним. Одним зі шляхів подолання труднощів є створення мовного міжкультурного середовища під час вивчення іноземної мови. При цьому необхідно враховувати принципи та підходи, що можуть стати основою для побудови цілої системи навчання з урахуванням вимог міжкультурної комунікації. Надалі у цьому напрямі планується створення та апробація навчальних матеріалів з іноземної мови, які сприятимуть формуванню міжкультурної компетенції та академічній мобільності студентів.

Література:

1. Колбіна Т.В. Формування у студентів досвіду міжкультурної комунікації. – Харків: ІНЖЕК, 2012. – 167 с.
2. Цимбрило С.М. Полікультурне виховання студентів в умовах освітньо-виховного середовища вищого технічного навчального закладу: дис... канд. пед. наук: 13.00.07. – Ужгород, 2011. – 306 с.
3. Баглай О.І. Методичні основи формування готовності до міжкультурної комунікації у професійній підготовці. – Львів: Сполом, 2011. – 20 с.
4. Резник Н.В. Основные параметры обучения межкультурной коммуникации в процессе изучения иностранного языка. Вісник

Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. – 2006. – № 8. – С. 172–176.

5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти і вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К: Ленвіт, 2003. – 273 с.
6. Бахов І. С. Теоретичні засади становлення комунікативної культури студентів / Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку. Вип. 1. Матеріали міжн. наук-практ. конф. «Ціннісні пріоритети освіти у XXI столітті: інтеграція, творчість, інновації» 22 травня 2009 р., Київ, МАУП. – К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010. – С. 189–193.
7. Alred G., Byram, M. Becoming an Intercultural Mediator: A Longitudinal Study of Residence Abroad. Journal of Multilingual and Multicultural Education – 2006 (23). – P. 339–352.

Осадчая Е. В. Создание языковой межкультурной среды в процессе иноязычной профессиональной подготовки студентов

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы, связанные с созданием языковой межкультурной среды в процессе иноязычной подготовки студентов. Определена роль такой среды, выделены и проанализированы принципы формирования межкультурной компетенции. Охарактеризованы подходы к созданию межкультурной среды.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, компетенция, языковая среда, принципы формирования межкультурной компетенции.

Osadcha O. Creation of the language intercultural environment in the process of foreign language professional training of students

Summary. The article deals with the problems, associated with creation of the language intercultural environment in the process of foreign language professional training of students. The role of this environment was determined and the principles of formation of intercultural competence were analyzed. The approaches to successful creation of intercultural environment were characterized.

Key words: intercultural communication, competence, language environment, principles of formation of intercultural competence.